

Οι πειρασμοί της κοινωνικής αλληλεγγύης

του Πάνου Νικολόπουλου
Λέκτορα Νομικής Αθηνών

Η Εκκλησία πάντοτε ασκούσε το έργο της φιλανθρωπίας,¹ που αποτελεί μία βασική παράμετρο της αποστολής της, ως απόρροια της διδασκαλίας για την αγάπη προς τον πλησίον, ακόμη και προς τον εχθρό.

Στην εποχή της οικονομικής κρίσης, κατά την οποία μεγάλα κοινωνικά στρώματα μαστίζονται από την ανεργία και τη φτώχεια, το φιλανθρωπικό έργο της Εκκλησίας προσλαμβάνει πολύ μεγαλύτερες διαστάσεις και ήδη όλες οι Μητροπόλεις και οι ενορίες της Εκκλησίας της Ελλάδος έχουν ανταποκριθεί στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό.

Υπό τις παρούσες συνθήκες το έργο της κοινωνικής αλληλεγγύης φαίνεται να προσλαμβάνει μία προτεραιότητα στο πλαίσιο του συνολικού έργου και της δημόσιας παρουσίας της Εκκλησίας. Κατά την έμπρακτη εν τούτοις αναμέτρηση τόσο κάθε πιστού ως προσώπου, όσο και της ίδιας της Εκκλησίας ως Θεανθρώπινης συλλογικότητας, με τις διάφορες μορφές κοινωνικής αλληλεγγύης, αναφύονται ορισμένοι «πειρασμοί», που μπορεί να παρεμποδίζουν την προσφορά ή να παρεκτρέπουν το αληθινό νόημα της κοινωνικής αλληλεγγύης. Τους πειρασμούς αυτούς θα επιχειρήσουμε να διερευνήσουμε στη συνέχεια.

Ι. Το θεολογικό πλαίσιο της αλληλεγγύης

Η προσέγγιση των ζητημάτων της αλληλεγγύης προϋποθέτει μία σκιαγράφηση της χριστιανικής διδασκαλίας για τη σχέση του ανθρώπου με τα υλικά αγαθά, δηλαδή για το θεολογικό πλαίσιο που αφορά στην κτήση και τη χρήση του πλούτου.

Όπως έχουν διαπιστώσει ερευνητές που ασχολήθηκαν με τα ζητήματα αυτά,² το καταστάλαγμα της χριστιανικής διδασκαλίας φαίνεται να συνοψίζεται στις παραδοχές ότι κύριος των υλικών αγαθών, δηλαδή του πλούτου, είναι μόνο ο Θεός, ενώ στον άνθρωπο παραχωρείται μόνο η χρήση του, δηλαδή ο άνθρωπος είναι διαχειριστής και οικονόμος του πλούτου, που ανήκει σε όσους στερούνται των αναγκαίων υλικών αγαθών. Επίσης δεν παραχωρεί ο Θεός σε κάποιους ανθρώπους πλούτο ως επιβράβευση για την αρετή τους, ενώ πολύ

¹ Μαντζαρίδης, Κοινωνιολογία του χριστιανισμού, 1981, σ. 199.

² Μητροπολίτου Σισανίου και Σιατίστης Αντωνίου Κόμπου, Σύντομος ιστορική ανασκόπηση του θεσμού της ατομικής ιδιοκτησίας κατά την ελληνική αρχαιότητα και τους χριστιανικούς χρόνους, 1990, σ. 44 επ. ◊ Μπουγάτσος, Το πρόβλημα του θεσμού της ιδιοκτησίας, εκδ. κοράλι, 1982, σ. 21, 31, 51 επ. ◊ Ροδίτης, Χριστιανισμός και πλούτος, 1970, σ. 107 επ., 156 επ. ◊ π. Γ. Μεταλληνός, ορθόδοξη θεώρηση της κοινωνίας, εκδ. Μήνυμα, 1986, σ. 39, με πλήθος αναφορές σε βιβλικά χωρία και σε κείμενα πατέρων, μεταξύ των οποίων ο Μέγας Βασίλειος, ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, ο Γρηγόριος Νύσσης, ο Γρηγόριος Ναζιανζηνός, ο Αστέριος Αμασειάς και ο Κλήμης Αλεξανδρείας. Ιστορική και κοινωνιολογική ανάλυση των διαφόρων τάσεων και απόψεων, που αναπτύχθηκαν στις κατά τόπους Εκκλησίες, βλ. σε Μαντζαρίδη, ο. π., σ. 182 επ.

δύσκολα μπορεί να συσσωρευτεί πλούτος χωρίς αδικία ή πλεονεξία. Οι τελευταίες αυτές παραδοχές φαίνεται να βρίσκονται σε πλήρη αντίθεση με την προτεσταντική θεολογία του Λούθηρου και του Καλβίνου, που αποτέλεσαν το θεωρητικό υπόβαθρο για τη γέννηση του καπιταλισμού, όπως επιφανείς κοινωνιολόγοι έχουν αναδείξει.³

Το βασικό περιεχόμενο επομένως της κοινωνικής αλληλεγγύης επικεντρώνεται στη μετακίνηση του περισσέυματος των εχόντων και κατεχόντων προς εκείνους τους συνανθρώπους τους που στερούνται τα αναγκαία για την επιβίωσή τους. Ο χαρακτήρας της φιλανθρωπίας στην ουσία ήταν εξαρχής και παραμένει κενωτικός, αφού εκδηλώνεται ως μίμηση της θείας φιλανθρωπίας και ανταποκρίνεται σ' αυτήν.⁴

II.Ο ταξικός πειρασμός

Στις κοινωνίες με ταξική διαστρωμάτωση κάθε άνθρωπος, ανεξαρτήτως των πεποιθήσεων και του ήθους του, ανήκει σε κάποια κοινωνική τάξη ή κοινωνικό στρώμα. Η κοινωνική τάξη είναι μία μόνιμη ομάδα, της οποίας δεν προσδοκάται η διάλυση και ταυτόχρονα μία κατ' εξοχήν ομάδα διαίρεσης των ανθρώπων, στο πλαίσιο της οποίας διαμορφώνεται η «ταξική συνείδηση», μία ιδιαίτερα έντονη συλλογική συνείδηση, που εμφανίζεται λιγότερο ανεκτική από την εθνική συνείδηση.⁵ Κάθε πιστός λοιπόν που καλείται να τοποθετηθεί απέναντι στην οικονομική κρίση και προκαλείται να τεθεί αλληλέγγυος με όσους πλήττονται απ' αυτήν, δεν είναι δυνατό να διαμορφώσει τη στάση του ανεξάρτητα από την ταξική του συνείδηση.

Τόσο η τοποθέτηση του καθενός σε σχέση με τις αναλύσεις που επιχειρούνται για να διαπιστωθούν τα αίτια που μας οδήγησαν στην κρίση, όσο και οι διάφορες προτάσεις που προβάλλονται ως λύσεις για την έξοδο από την κρίση, ασφαλώς δεν είναι ουδέτερες, αλλά αντικατοπτρίζουν τις αντίστοιχες ταξικές προελεύσεις των εισηγητών τους. Υιοθετώντας επομένως κάθε πιστός οποιαδήποτε από τις αναλύσεις και προτάσεις εξόδου από την κρίση, επηρεάζεται αδιαμφισβήτητα από την ταξική του συνείδηση. Ο πειρασμός στην περίπτωση αυτή αναδύεται μέσα του στο βαθμό που η ταξική του ένταξη και η αντίστοιχη συνείδηση, που του έχει διαμορφώσει, έρχονται σε αντίθεση με θεμελιώδεις παραδοχές της χριστιανικής διδασκαλίας.

Αν η ταξική του συνείδηση τον έχει προσανατολίσει σε προτεραιότητες όπως ο ανταγωνισμός, η επικράτηση όσων αξιοποιούν

³ Max Weber, Η προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού, μετ. Μ. Κυπραίου, εκδ. GUTENBERG, ιδίως σ. 41 επ. και 131 επ, ο οποίος όμως υποστηρίζει (σ. 63) ότι, ενώ στο ξεκίνημα του ο καπιταλισμός χρειαζόταν τη στήριξη της θρησκείας, την εποχή που γράφεται το κείμενο και έχει πλέον επικρατήσει ο καπιταλισμός δεν έχει ανάγκη από την υποστήριξη οποιασδήποτε θρησκείας. Βλ. επίσης, R. H. Tawney, Religion and the rise of capitalism, Pelican ed., 1926, ιδίως σ. 155 επ.

⁴ Μαντζαρίδης, ο. π., σ. 204.

⁵ Ζορζ Γκουρβίτσι (Gurvitch), Μελέτες για τις κοινωνικές τάξεις, Μετ. Μ. Λυκούδη, εκδ. Gutenberg, 1976, σ. 295-296.

τις ευκαιρίες ανεξαρτήτως φυσικών δυνατοτήτων, η ανάπτυξη και πλήρης κυριαρχία των αγορών χωρίς περιορισμούς, ο παραμερισμός των συναισθηματικών, ηθικών και βιολογικών αναγκών των εργαζομένων έναντι της επίτευξης αριθμητικών στόχων παραγωγικότητας και κερδοφορίας, γίνεται φανερό ότι θα συναντήσει σοβαρές δυσκολίες, αν επιχειρήσει να προτάξει την προτεραιότητα του προσώπου, την αγάπη και την αλληλεγγύη σε όσους δεινοπαθούν ακριβώς εξ αιτίας της επικράτησης των παραπάνω προτεραιοτήτων. Η αντιμετώπιση αυτού του πειρασμού δεν είναι καθόλου εύκολη υπόθεση. Ο πλούσιος νέος της βιβλικής διήγησης στεναχωρήθηκε, όταν ο Χριστός του ζήτησε να χαρίσει τα υπάρχοντά του και να τον ακολουθήσει.

Για τον πιστό, του οποίου η ταξική συνείδηση έρχεται σε σύγκρουση με την πίστη του, δύο δρόμοι ανοίγονται. Ή θα στοιχηθεί στα προστάγματα της ταξικής του συνείδησης, βιώνοντας παράλληλα την οδύνη της αμαρτίας, ή θα υπερβεί την ταξική του συνείδηση και θα υπακούσει στις εντολές του Θεού με ό,τι αυτό μπορεί να συνεπάγεται για το κοινωνικό και οικονομικό του status στη συνέχεια της ζωής του.

III.Ο πειρασμός του ατομοκεντρισμού

Η αντιμετώπιση των συνεπειών της οικονομικής κρίσης απαιτεί από τους διαχειριστές της εξουσίας τη λήψη μέτρων διαφορετικών και ασυνήθιστων σε σχέση με τις πρακτικές που υιοθετούσαν τις προηγούμενες δεκαετίες. Προκειμένου να διασφαλισθεί η συνέχιση της χρηματοδότησης του ελληνικού κράτους από τις διεθνείς αγορές, οι υποψήφιοι δανειστές απαιτούν τη λήψη μέτρων για τον περιορισμό του ελλείμματος και τη μείωση του χρέους. Και όπως είναι φυσικό, οι μειώσεις επιτυγχάνονται με την αύξηση των εσόδων από τις επιχειρήσεις και τους πολίτες και τον περιορισμό των παροχών προς τους πολίτες. Αύξηση των εσόδων σημαίνει ότι κάποιοι που δεν συνεισέφεραν ό,τι τους αναλογούσε, θα αρχίσουν πλέον να το εισφέρουν και όλοι θα κληθούν να εισφέρουν και κάτι επί πλέον εκτάκτως. Εκτός αυτών των μέτρων, προτείνονται και προωθούνται αλλαγές στον τρόπο άσκησης διαφόρων επαγγελματιών και αναδιάρθρωση των δημοσίων υπηρεσιών. Όλα αυτά τα μέτρα ανατρέπουν τις συνθήκες και το επίπεδο ζωής των περισσότερων οικογενειών και νοικοκυριών και είναι φυσικό να προκαλούν ποικίλες αντιδράσεις. Ο τρόπος αντίδρασης του καθενός και ιδίως του πιστού χριστιανού αναδεικνύει άλλους πειρασμούς.

Ένας τρόπος αντίδρασης θα ήταν να προσεγγίσει κανείς την όλη κατάσταση σαν τρίτος, σαν να μη τον αφορά, προσπαθώντας να αξιολογήσει κάθε μέτρο αντικειμενικά, ανάλογα με την αποτελεσματικότητά του και την ανταπόκρισή του στο πνεύμα της ισότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Έτσι όμως θα πρέπει να είναι έτοιμος να αποδεχθεί αγόγγυστα όλες τις επιπτώσεις που θα έχουν τα μέτρα στο δικό του βιοτικό επίπεδο. Μία τέτοια συμπεριφορά όμως

φαίνεται εξωπραγματική. Συνήθως καθένας πριμοδοτεί εκ του ασφαλούς επιλογές που δεν τον θίγουν και εξεγείρεται με ιερή αγανάκτηση επιδιώκοντας με κάθε τρόπο την αποτροπή της εφαρμογής επώδυνων για τον ίδιο επιλογών. Ο πειρασμός του ατομοκεντρισμού, που ελλοχεύει σε όλους μας, μπορεί να εκδηλωθεί με ποικίλους τρόπους.

Αν πρόκειται να καταργηθεί ένας δημόσιος φορέας, το αντικείμενο του οποίου αντικειμενικά καλύπτεται από άλλους, ο μεν δημόσιος υπάλληλος θα παλέψει με νύχια και με δόντια για τη διατήρησή του, ο δε επιχειρηματίας που θα διευκολυνθεί στη συναλλαγή του με το δημόσιο θα πλειοδοτήσει στην κατάργησή του. Αν επιβληθεί ένας φόρος στην περιουσία, εκείνοι που ζουν σε νοικιασμένη κατοικία θα νιώσουν ότι πνέει άνεμος δικαιοσύνης, ενώ οι μεγαλοϊδιοκτήτες ακινήτων θα θεωρήσουν ότι διώκονται και απειλούνται με οικονομική καταστροφή. Αν επιβληθεί η δέσμευση ή και οριστική αφαίρεση μέρους των αποταμιεύσεων, εκείνοι που δεν έχουν αποθέματα θα νιώσουν δικαιωμένοι, ενώ οι ζημιωμένοι θα καταγγείλουν καταπάτηση διεθνών και συνταγματικών δικαιωμάτων τους. Με άλλα λόγια, όλοι επιθυμούν να ληφθούν κάποια μέτρα, αλλά καθένας επιδιώκει να επιβαρυνθούν οι άλλοι και ο ίδιος να διατηρήσει αλώβητο το βιοτικό του επίπεδο.

Πως θα μπορούσε να υπερβεί τον πειρασμό του ατομοκεντρισμού ένας πιστός; Πρώτα απ' όλα με το λογισμό ότι στη συλλογική συμφορά, που σε κάποιο βαθμό οφείλεται σε συλλογική ευθύνη, δε μπορεί παρά να έχουν όλοι αναλογικά μερίδιο στις αρνητικές συνέπειες, επομένως και ο ίδιος. Αν μάλιστα ο ίδιος ανήκει στην κατηγορία εκείνων που στα χρόνια της ευμάρειας ευνοήθηκαν ιδιαίτερα, ίσως όχι πάντοτε με νόμιμες διαδικασίες, το γεγονός αυτό θα ήταν ένας λόγος για μεγαλύτερη από το μέσο όρο επιβάρυνσή του, θα αποτελούσε δε και μία μορφή έμπρακτης μετάνοιας. Έπειτα, με την υπέρβαση του στενού ατομικού συμφέροντος και την ουσιαστική στήριξη εκείνων των κοινωνικά δίκαιων και αντικειμενικά αποτελεσματικών μέτρων, που θα συμβάλλουν ουσιαστικά στην αντιμετώπιση των συνεπειών της κρίσης και τη δρομολόγηση μίας νέας πορείας υγιούς οικονομικής ανάπτυξης προς όφελος των πολλών, ανεξαρτήτως των επιπτώσεων που θα έχουν για τον ίδιο.

Ίσως αντιτάξει κάποιος ότι όσα προτείνουμε δεν είναι παρά αυτονόητες ηθικολογίες. Στην πραγματικότητα δεν είναι παρά συμπεριφορές ψυχής καιομένης για την έννοια του αδελφού και εκδηλώσεις της γνήσιας αγάπης, που δεν είναι δυνατό να διαχωρισθεί από την ευθύνη για τον κόσμο όλο και τον κάθε επί μέρους πλησίον.⁶

IV. Οι πειρασμοί του εργοδότη

Όσο γιγαντώνεται η οικονομική κρίση, τόσο κλονίζεται η επιχειρηματική δραστηριότητα. Οι περισσότεροι

⁶ Αρχιμ. Νεκτάριος Αντωνόπουλος, Υπεύθυνοι για όλα, σ. 138 επ.

επιχειρηματίες/εργοδότες διεξάγουν αγώνα επιβίωσης των επιχειρήσεών τους. Και τούτο διότι η μείωση των εισοδημάτων και η αφαίμαξη των αποθεμάτων από την έκτακτη φορολογία περιορίζει την κατανάλωση. Παράλληλα η έλλειψη ρευστότητας των τραπεζών καθιστά σχεδόν αδύνατη τη χρηματοδότηση και δυσχεραίνει την είσπραξη των απαιτήσεων. Στην αγωνιώδη προσπάθεια για διάσωση της επιχείρησης η σκέψη του εργοδότη κατευθύνεται στη μείωση του κόστους λειτουργίας και παραγωγής και σχεδόν αυτόματα προσανατολίζεται προς τη μείωση του κόστους της εργασίας, είτε με τον περιορισμό των θέσεων εργασίας, είτε μέσω της μείωσης των αποδοχών των εργαζομένων, είτε και με τα δύο.

Στο πλαίσιο όμως της αναζήτησης μεθόδων μείωσης του εργατικού κόστους δεν μπορεί παρά, αφενός να επικεντρωνόμαστε στον εργαζόμενο, αφού, «μιλώντας για εργασία, ασχολείται κανείς άμεσα με τον ίδιο τον άνθρωπο...»,⁷ αφετέρου δε να υπερβαίνουμε μία στενά λογιστική προσέγγιση του ζητήματος, δεδομένου ότι το πρόβλημα της εργασίας είναι πρόβλημα πνευματικό.⁸ Λαμβάνοντας υπόψη άλλωστε ότι σε κάθε περίπτωση η αμοιβή της οποιασδήποτε εργασίας είναι συμβατική και όχι πραγματική, αφού η αξία του ανθρώπου είναι ανεκτίμητη, άρα και η οποιαδήποτε προσφορά του επίσης ανεπίδεκτη αντικειμενικής εκτίμησης,⁹ η συζήτηση για επανεξέταση ή περιορισμό της αμοιβής των εργαζομένων τόσο στο δημόσιο, όσο και στον ιδιωτικό τομέα, είναι εξαιρετικά δύσκολο να θεμελιωθεί σε μία δίκαιη και αντικειμενική βάση. Τι είναι άλλωστε ο μισθός; Δεν είναι τίποτε άλλο παρά το χρηματικό ποσό που πληρώνει ο κάτοχος των μέσων παραγωγής στον εργαζόμενο για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα εργασίας ή για μία ορισμένη παροχή εργασίας, το οποίο αντιστοιχεί σε ένα μέρος μόνο από τη μάζα των προϊόντων που παράγει ο εργαζόμενος.¹⁰ Αυτός ο ορισμός βέβαια αφορά την καπιταλιστική οικονομία, γιατί στην αρχαϊκή περίοδο, προτού δηλαδή υπάρξει ιδιοποίηση της γης και συσσώρευση αποθέματος, το συνολικό προϊόν της εργασίας ανήκε στον εργάτη.¹¹

Ο πιστός εργοδότης που πιστεύει πραγματικά όσα διδάσκει η Εκκλησία, γνωρίζει ότι αντίστοιχες προσεγγίσεις συναντώνται και στην Αγία Γραφή και την πατερική διδασκαλία. Τόσο στην Καινή, όσο και στην Παλαιά Διαθήκη, γίνεται σαφής λόγος για τον αποστερημένο μισθό των εργατών που κραυγάζει,¹² τον καταλογισμό της στέρησης του μισθού

⁷ Μαρξ, Οικονομικά και φιλοσοφικά χειρόγραφα, μετ. Μπ. Γραμμένος, εκδ. Γλάρος, σ. 105.

⁸ Berdiaeff, Χριστιανισμός και κοινωνική πραγματικότητα, μετ. Β. Γιούλτση, εκδ. Πουρνάρα, σ. 114.

⁹ Φαρουδάκης, Η χριστιανική οικονομία, 1988, σ. 41.

¹⁰ Μαρξ, Μισθωτή εργασία και κεφάλαιο, μετ. Κ. Πίττας, εκδ. Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, 2009, σ. 19, 23, 25.

¹¹ Adam Smith, Έρευνα για τις αιτίες και τη φύση του πλούτου των εθνών, μετ. Χ. Βαλλιάνος, εκδ. ΤΟ ΒΗΜΑ, 2010, σ. 95-96.

¹² Ιακώβου, Επιστολή, 5, 1-6.

ως αμαρτίας,¹³ το χαρακτηρισμό της αποστέρησης του μισθού ως πράξης βαρύτερης από το φόνο¹⁴ και τελικά την εξομοίωση των επιτιμίων που αρμόζουν στον εργοδότη με εκείνα που προβλέπονται για το φονιά,¹⁵ διότι η αιτία που δημιούργησε τη μισθωτή εργασία είναι η αρπαγή και η πλεονεξία,¹⁶ που εξομοιώνεται με ειδωλολατρία¹⁷ και όσοι τις μετέρχονται δεν επιτρέπεται να κοινωνούν.¹⁸ Από αυτό το πλαίσιο της χριστιανικής διδασκαλίας συνάγεται ότι κάθε άνθρωπος θα πρέπει να μπορεί να ζει από την εργασία του και ο μισθός του να είναι τουλάχιστον επαρκής για τη συντήρησή του, επομένως, ακόμη και από τη θεωρούμενη ως ταπεινή εργασία, θα πρέπει οι σύζυγοι να κερδίζουν κάτι περισσότερο από εκείνο που είναι αναγκαίο για να θρέψουν την οικογένειά τους.¹⁹ Για έναν εργοδότη που έχει συνείδηση αυτών των εντολών του Θεού, θα είναι αναμενόμενο να έχει διευθετήσει το εργασιακό πλαίσιο της επιχείρησής του με πνεύμα ειλικρίνειας, εντιμότητας και δικαιοσύνης, έτσι ώστε οι εργαζόμενοι να νιώθουν τον εργασιακό χώρο δικό τους, να εργάζονται με κέφι και να μην αισθάνονται ότι αποστερούνται κάτι από τον κόπο τους.

Στη δύσκολη ώρα που πρέπει να ληφθούν αποφάσεις για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης με στόχο την επιβίωση της επιχείρησης, ο πιστός εργοδότης καλείται να εξαντλήσει πρώτα τις δικές του δυνατότητες. Εφόσον κατά την περίοδο της ευμάρειας και της κερδοφορίας της επιχείρησης δημιουργήθηκε απόθεμα και αποκτήθηκαν περιουσιακά στοιχεία, καλείται, αφού πρώτα ενημερώσει με ειλικρίνεια τους εργαζόμενους για τα πραγματικά δεδομένα των οικονομικών δεικτών της επιχείρησης, να αναλώσει μέρος τουλάχιστον αυτού για να χρηματοδοτήσει τα ελλείμματα που δημιουργεί η κρίση στην επιχείρηση, ώστε να διατηρηθούν οι θέσεις εργασίας και κατά το δυνατό να μην περικοπούν οι αποδοχές των εργαζομένων έως ότου αλλάξουν οι συνθήκες και επανακάμψει η κερδοφορία στην επιχείρηση. Αν παρ' όλα αυτά η κρίση διαρκεί και επιτείνεται, ο εργοδότης, αξιοποιώντας το κλίμα εμπιστοσύνης που έχει καλλιεργήσει με τους εργαζόμενους, μπορεί πλέον να αναζητήσει μέσα από ειλικρινή

¹³ Δευτερονόμιο, 24, 14-15◊ Μαλαχίας Γ' 5◊ Ιερεμίας ΚΒ' 13. Βλ. και *Ροδίτη*, Χριστιανισμός και πλούτος, εκδ. ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ, 1970, σ. 81 επ.

¹⁴ Σοφία Σειράχ 34, 22◊ *Χρυσόστομος*, Εις την προς Εβραίους κέ' γ', PG 63, 176.

¹⁵ *Νικόδημος Αγιορείτης*, Ερμηνεία εις την καθολικήν του αδελφοθέου επιστολήν, στο Επτά Καθολικάί Επιστολαί εκδ. Ρ. Μυστικού-Δ. Παπαδόπουλου, 1971, σ. 60. Τα χωρία αυτά έχει αναδείξει ο Θ. Παπαθανασίου, Παράδοση και σύγχρονες κοινωνικές διεκδικήσεις, ΣΥΝΑΞΗ 1/1982, σ. 29 επ. και Κοινωνική δικαιοσύνη και ορθόδοξη θεολογία, εκδ. ΑΚΡΙΤΑΣ, 2001, σ. 15 επ.

¹⁶ *Αστέριος Αμασειάς*, Κατά πλεονεξίας, Ε. Π. Μ. 49, 197 εξ. Βλ. και *Μπουγάτσου*, Το πρόβλημα του θεσμού της ιδιοκτησίας, εκδ. κοράλι, 1982, σ. 68 επ.

¹⁷ Α' Προς Κορινθίους ε' 11-12.

¹⁸ *Συμεών του Νέου Θεολόγου*, Τα ευρισκόμενα, Λόγοι Εικοστός Τέταρτος και Τριακοστός Τρίτος, εκδ. Ρηγόπουλου 1977, σ. 130, 162 και ανάλυση σε Π. Νικολόπουλο, Η εκκλησία στο διαδίκτυο της παγκοσμιοποίησης, εκδ. ΑΡΜΟΣ, σ. 116 επ.

¹⁹ *Adam Smith*, ο.π., σ. 99.

διάλογο μαζί τους, τρόπους περιορισμού του κόστους εργασίας, που να επιβαρύνουν όλους αναλογικά, είτε θα πρόκειται για μείωση του χρόνου εργασίας με αντίστοιχο περιορισμό των αποδοχών, είτε για εναλλασσόμενες άδειες περιορισμένου χρόνου, είτε για μερική καταβολή των αποδοχών με δέσμευση για την εξόφλησή τους στο μέλλον, είτε για οποιονδήποτε άλλο πρόσφορο τρόπο. Αν τελικά και μετά από αυτά τα μέτρα οι απολύσεις είναι αναπόφευκτες, ο εργοδότης θα κληθεί να κάνει την επιλογή όσων θα απολυθούν με αντικειμενικό συνδυασμό των αναγκών της επιχείρησης και των οικονομικών και οικογενειακών συνθηκών των υποψήφιων προς απόλυση εργαζομένων.

Στη διάρκεια όλης αυτής της διαδικασίας ο πιστός εργοδότης θα σκέφτεται και θα ενεργεί όχι μόνο με βάση τις συμβουλές και υποδείξεις των οικονομικών του επιτελών και λοιπών παραγόντων της αγοράς, αλλά πάνω απ' όλα με το φωτισμό που θα του προσφέρει η διαρκής προσευχή και η επικοινωνία με πνευματικούς ανθρώπους, από τους οποίους θα αντλεί κριτήρια και στήριξη για την άσκηση της αγάπης.

Ενδεχομένως οι σκέψεις αυτές για αρκετούς φαντάζουν εξωπραγματικές. Ο ίδιος ο επιχειρηματικός κόσμος εν τούτοις συνηγορεί για το αντίθετο. Υπάρχουν αρκετές ελληνικές επιχειρήσεις, όπως οι Βιανεξ, METKA, Flexorack, Παπαστράτος, Αθηναϊκή Ζυθοποιΐα (Heineken), Unilever, Nestle, AB Βασιλόπουλος, Σκλαβενίτης, METPO, οι οποίες όχι μόνο δεν απολύουν εργαζόμενους και δεν μειώνουν μισθούς, απεναντίας κάνουν προσλήψεις και σε κάποιες περιπτώσεις παρέχουν και αυξήσεις αμοιβών.²⁰

V.O πειρασμός της φιλανθρωπίας

Όσο βαθαίνει και εξαπλώνεται η οικονομική κρίση, τόσο οι συνέπειές της αγγίζουν όλο και περισσότερες οικογένειες. Τα ποσοστά των άνεργων, των νεόπτωχων και των άστεγων αυξάνουν δραματικά και εμφανίζονται καταστάσεις πρωτόγνωρες στη μεταπολεμική τουλάχιστον ελληνική κοινωνία. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό το γεγονός ότι συνηθισμένες μεσοαστικές οικογένειες, που διαβιούσαν σε ένα άνετο οικονομικό επίπεδο, βρίσκονται ξαφνικά χωρίς καθόλου εισόδημα. Άνθρωποι οι οποίοι μέχρι πρόσφατα μπορούσαν να προσφέρουν από το περίσσευμά τους βοήθεια σε αναγκεμένους, βρίσκονται ξαφνικά στην ανάγκη να εξαρτώνται από τη φιλανθρωπία των άλλων για ένα πιάτο φαί ή και για στέγη.

Απέναντι σ' αυτή την κατάσταση η δραστηριοποίηση των πιστών και της ίδια της Εκκλησίας ως οργανισμού στην προσπάθεια στήριξης των εμπειρίστατων αδελφών θεωρείται αυτονόητη, ανταποκρίνεται στις προσδοκίες όλης της κοινωνίας, αλλά είναι και επιθυμητή από την

²⁰ ΤΟ ΒΗΜΑ/ΑΝΑΠΤΥΞΗ 29.4.2012, σ. 10-11.

πολιτεία, η οποία αντικειμενικά αδυνατεί να καλύψει τις ολοένα αυξανόμενες ανάγκες για προνοιακή στήριξη με τις δικές της δυνάμεις.

Οι πιστοί, παρά το ότι και το δικό τους εισόδημα περιορίζεται σε κάποιο βαθμό, πρόθυμα συνεισφέρουν στις εκκλήσεις της Εκκλησίας για οικονομική στήριξη όσων βρέθηκαν χωρίς εργασία, εισόδημα, στέγη και στερούνται τα στοιχειώδη. Αλλά και η ίδια η Εκκλησία ως οργανισμός, οι μητροπόλεις, οι ενορίες, τα μοναστήρια, δραστηριοποιούνται πολύ περισσότερο την τελευταία διετία στη διοργάνωση συσιτίων και άλλων δραστηριοτήτων για την ανακούφιση των συνανθρώπων που στερούνται τα αναγκαία, ανεξάρτητα από φυλή, εθνότητα ή πολιτισμικές ιδιαιτερότητες και ανεξάρτητα αν εκκλησιάζονται ή όχι.

Η ενασχόληση εν τούτοις των πιστών με την ελεημοσύνη και τη φιλανθρωπία περικλείει κάποιους κινδύνους, οι οποίοι αν παραθεωρηθούν, μπορεί ο συνολικός προσανατολισμός προς τη φιλανθρωπία να ωφελεί μεν τα πρόσωπα που βοηθούνται, αλλά να μην συμβάλει στην πνευματική άνοδο των φιλάνθρωπων πιστών.

Ο πρώτος κίνδυνος σχετίζεται με την προέλευση των εσόδων και οικονομικών αποθεμάτων των φιλάνθρωπων. Είναι προϊόν έντιμης και δίκαιης εκμετάλλευσης των μέσων παραγωγής που ενδεχομένως κατέχουν ή της εργασίας τους, ή μήπως προέρχονται, σε κάποιο τουλάχιστον ποσοστό, από την αποστέρηση μισθού των εργαζομένων ή άλλες αδικίες; Η διδασκαλία της Εκκλησίας και ως προς το ζήτημα αυτό είναι σαφής. Ο Άγιος Γρηγόριος ο Νύσσης αναρωτιέται ποιο το όφελος αν κάποιος δημιουργεί πολλούς φτωχούς με την εκμετάλλευση και ανακουφίζει ένα με την ελεημοσύνη και καλεί τους πιστούς να διαλύσουν τα άνομα οικονομικά συμφέροντα, ώστε όλοι να έχουν αυτάρκεια και να μη χρειάζεται ελεημοσύνη.²¹ Προς την ίδια κατεύθυνση ο ιερός Χρυσόστομος καλεί τους πιστούς, αφού απαλλαγούν από την πλεονεξία, να χρησιμοποιήσουν ολοκληρωτικά τον πλούτο για την ελεημοσύνη και τη φιλανθρωπία, επειδή διαφορετικά η ελεημοσύνη διαβάλλεται και συκοφαντείται.²² Σύμφωνα με άλλους πατέρες ο Θεός δεν δέχεται ελεημοσύνες με χρήματα που προέρχονται από αδικία,²³ για τούτο καλούνται οι κληρικοί να αποφεύγουν τις μυσαρές προσφορές,²⁴ για να μη συμμολύνονται αφήνοντάς τους προσφέροντες να έρθουν σε μετάνοια,²⁵ αφού δεν είναι δυνατό ο Θεός να κοινωνήσει με την πλεονεξία και να γίνει σύντροφος ληστών και αρπακτικών.²⁶ Τελικά, η

²¹ Κατά τοκίζοντων, PG 46, 445 A-B. Για όλα τα σχετικά χωρίς που ακολουθούν βλ. Παπαθανασίου, ΣΥΝΑΞΗ, ο.π.

²² Εις την Β΄ Κορινθ. 4, 13, PG 51, 299 και Εις την Β΄ Τιμοθ. Β΄ PG 62, 634.

²³ Μ. Βασίλειος, Λόγος δ΄ περί ελεημοσύνης, PG 32, 1165A. Ιωάννης Κλίμακος, Κλίμαξ, Λόγος ΙΣΤ΄ περί φυλαργυρίας και ακτημοσύνης, εκδ. ΑΣΤΗΡ 1964, σ. 203. Κοσμά Αιτωλού, Διδαχή Α΄, σε Επισκόπου Αυγουστίνου Καντιώτου, Κοσμάς ο Αιτωλός, εκδ. Σταυρός, 1977, σ. 127.

²⁴ Διαταγαί Αγίων Αποστόλων διά Κλήμεντος, βιβλίο 4^ο κεφ. ΣΤ, PG 1, 812 B.

²⁵ Αναστασίου Σιναΐτου, Ερώτησις 12, PG 89, 452 B.

²⁶ Μ. Βασίλειος, Λόγος δ΄ περί ελεημοσύνης, PG 32, 1164 D.

μόνη δυνατότητα να συγχωρεθεί ο πλεονέκτης και άρπαγας δεν είναι η μετάνοια, το μοναχικό σχήμα ή το βάπτισμα, αλλά η επιστροφή των κλεμμένων σε εκείνους από τους οποίους αφαιρέθηκαν.²⁷

Η ομόθυμη και σαφέστατη πατερική διδασκαλία για την απόρριψη της ελεημοσύνης, που προέρχεται από αδικία και πλεονεξία, σηματοδοτεί το μέτρο του πραγματικού ελεήμονα στις μέρες μας. Είναι προφανές ότι η σκέψη των Αγίων Πατέρων προσανατολίζεται σε μία προληπτική κοινωνική αλληλεγγύη, αντί της κατασταλτικής ελεημοσύνης. Προτρέπει ουσιαστικά όλους μας να συμβάλλουμε, στο μέτρο που μας αναλογεί, στη διατήρηση των θέσεων εργασίας και στην εξασφάλιση αμοιβής της εργασίας τέτοιας, που να είναι τουλάχιστον επαρκής για τη συντήρησή της οικογένειας του εργαζομένου, έτσι ώστε να εξαφανιστούν ή να ελαχιστοποιηθούν οι πτωχοί και άστεγοι, που θα έχουν ανάγκη την ελεημοσύνη μας. Η προτροπή αυτή βέβαια επαναφέρει τον προβληματισμό γύρω από τους πειρασμούς της ταξικής συνείδησης και του ατομοκεντρισμού. Θα προκληθεί ενδεχομένως το ερώτημα κατά πόσο μας αφορά όλους η συμβολή στην προληπτική κοινωνική αλληλεγγύη, όταν π.χ. δεν είμαστε εργοδότες ή κάτοχοι μέσων παραγωγής. Μας αφορά κατ' αρχήν επειδή όλοι είμαστε καταναλωτές και εφόσον διατηρούμε ικανοποιητικό εισόδημα, μπορούμε να μην περιορίσουμε τις καταναλωτικές δαπάνες και να στηρίξουμε έτσι την αγορά και τις θέσεις εργασίας. Ομοίως έχουν τη δυνατότητα οι έμποροι, κατασκευαστές, ελεύθεροι επαγγελματίες, εκμισθωτές ακινήτων να αναπροσαρμόσουν ανάλογα τις τιμές των προϊόντων και υπηρεσιών τους, έτσι ώστε να μπορούν να προσφεύγουν σ' αυτά και οι καταναλωτές με περιορισμένο εισόδημα, με αποτέλεσμα να διατηρείται ζωντανός και δραστήριος ο παραγωγικός ιστός της ελληνικής οικονομίας. Εάν ταυτόχρονα και όσοι έχουν οικονομικό απόθεμα το διατηρούν στις ελληνικές τράπεζες, αφενός θα περιορίζεται η ανάγκη στήριξής τους με κρατικά και κοινοτικά χρήματα, τα οποία θα μπορούν να διατεθούν στην ανακούφιση των περισσότερο πληττόμενων κοινωνικών ομάδων, αφετέρου θα υπάρχει η δυνατότητα χρηματοδότησης των ελληνικών επιχειρήσεων για να επιβιώσουν. Γίνεται επομένως αντιληπτό ότι το μήνυμα των πατέρων δεν αποτελεί ηθικολογία και ευσεβή πόθο ξένο προς τις σημερινές συνθήκες της ζωής μας, απεναντίας προσφέρει τη μόνη ίσως ριζική νοηματοδότηση της κοινωνικής αλληλεγγύης.

Οι σκέψεις αυτές μα εισάγουν στον προβληματισμό της αντιμετώπισης του άλλου πειρασμού. Η κατασταλτική φιλανθρωπία αποτρέπεται με την προληπτική κοινωνική αλληλεγγύη. Αλλά και αυτή δεν συνιστά την οριστική λύση του προβλήματος, επειδή αναπτύσσεται σε προσωπικό και όχι σε θεσμικό επίπεδο. Η κοινωνική αδικία και όταν

²⁷ *Νεκταρίου Πενταπόλεως*, Περί επιμελείας ψυχής ένδεκα ομιλίες, εκδ. Αποστολικής Διακονίας, 1975, σ. 78. *Νικοδήμου Αγιορείτου*, Πηδάλιον, εκδ. ΑΣΤΗΡ, 1976, σ. 557.

δε γεννά ακραίες οικονομικές κρίσεις, όπως αυτή που ζούμε στις μέρες μας, δεν παύει να αναπαράγει την άνιση κατανομή και απόλαυση του παραγόμενου πλούτου, τόσο μεταξύ κρατών και γεωγραφικών διαμερισμάτων, όσο και μεταξύ κοινωνικών ομάδων σε κάθε κράτος. Επομένως, η τελική στόχευση, σύμφωνα με τη χριστιανική διδασκαλία για την κατοχή και χρήση των υλικών αγαθών, δεν μπορεί να αρκείται στην κατασταλτική ελεημοσύνη και την προληπτική κοινωνική αλληλεγγύη, αλλά απαιτεί βαθύτερες κοινωνικές αλλαγές προς την κατεύθυνση της επικράτησης της κοινωνικής δικαιοσύνης σε παγκόσμια κλίμακα.²⁸ Όσο κι αν κάτι τέτοιο ακούγεται ουτοπικό, έχει σημασία να προβάλλεται διαρκώς ως προτύπωση όψεων της Βασιλείας του θεού.

VI.Ο πειρασμός της επανάστασης

Το όραμα για την παγκόσμια επικράτηση της κοινωνικής δικαιοσύνης συνεγείρει επαναστατικές ανησυχίες στους πιστούς. Αρκετοί δεν αρκούνται στην κοινωνική αλληλεγγύη, έστω και την προληπτική και δεν νιώθουν ότι μπορούν να ικανοποιηθούν παρά μόνο με μία λαϊκή εξέγερση, που θα ανατρέψει το κατεστημένο πολιτικό σύστημα και θα διαμορφώσει ένα διαφορετικό πλαίσιο αναπτυξιακής ανασυγκρότησης της χώρας και δημοκρατικής λειτουργίας των θεσμών. Φαίνεται δηλαδή να διαισθάνονται την ενδεχόμενη «επανάσταση» ως μία μεταβατική φάση που θα φέρει τη γέννηση μιας νέας κοσμικής σφαίρας.²⁹

Το αίτημα της εξέγερσης έχει αρχίσει να τίθεται σε δημόσιες συγκεντρώσεις και ζητείται από πνευματικούς να δοθεί το έναυσμα στον κόσμο της Εκκλησίας να κινηθεί δυναμικά.

Το αίτημα εν τούτοις αυτό είναι πρωτόγνωρο και ασυνήθιστο για τη μεγάλη πλειοψηφία του πληρώματος της Εκκλησίας. Μέχρι πρόσφατα γνωρίζαμε ότι οι πιστοί, είτε ακολουθούσαν την τακτική ότι δεν ασχολούνται με την πολιτική, γιατί κινδυνεύουν να χάσουν την πνευματικότητά τους, είτε εντάσσονται στη συντηρητική παράταξη, επειδή εκείνη στηρίζει τη θρησκεία, την πατρίδα και την οικογένεια. Συνήθως οι πιστοί απέφευγαν έως πρόσφατα, ακόμη και σε κινητοποιήσεις εναντίον της παγκοσμιοποίησης που την κατήγγειλε η Εκκλησία, να βρεθούν στο πεζοδρόμιο, εκτός αν επρόκειτο για θέματα που αφορούσαν την πίστη, την παιδεία, την οικογένεια και τα εθνικά θέματα.³⁰ Οι κινητοποιήσεις για οποιοδήποτε άλλο πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό θέμα θεωρούνταν ότι αποτελούν υπόθεση των άθεων αριστερών.

Η σημερινή επαναστατικοποίηση των πιστών εντάσσεται στο γενικότερο κλίμα της οργής και της αντίδρασης, εξ αιτίας της εφαρμογής

²⁸ Τσανανάς, Ελπίδα, διακονία και σωτηρία, εκδ. ΜΗΝΥΜΑ, 1980, σ. 40.

²⁹ Χάννα Άρεντ, Για την επανάσταση, μετ. Β. Τομανάς, εκδ. ΝΗΣΙΔΕΣ, σ. 22.

³⁰ Νικολόπουλος, Ιδιωτικοποίηση της θρησκείας και εκκοσμίκευση της Εκκλησίας, εκδ. ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ, σ. 65.

μέτρων λιτότητας, που έχουν οδηγήσει σημαντική μερίδα του λαού σε εξαιρετικά δύσκολη θέση, αλλά και λόγω των περιορισμών της εθνικής κυριαρχίας και αξιοπρέπειας, που επιβάλλουν οι δανειστές μας. Η ριζοσπαστικοποίηση αυτή, που εκδηλώνεται και στις τάξεις των πιστών μελών της Εκκλησίας, δεν είναι αποτέλεσμα κριτικών διεργασιών και ουσιαστικής πολιτικής επανατοποθέτησης, αλλά μάλλον περιστασιακή εκδήλωση του θυμικού. Για τούτο άλλωστε οι ψήφοι των πιστών διαχέονται προς ποικίλες πολιτικές κατευθύνσεις και δεν διαφαίνεται η δυνατότητα συγκρότησης μίας ριζοσπαστικής χριστιανικής «συνιστώσας», που θα μπορούσε να συμμετάσχει στο υπό διαμόρφωση νέο πολιτικό σκηνικό. Ο πειρασμός για τη δημιουργία κινήματος, που θα οδηγούσε σε μία «χριστιανική επανάσταση»,³¹ δεν φαίνεται να έχει φωλιάσει στο νου της πλειοψηφίας των πιστών.

VII. Οι πειρασμοί της Εκκλησίας

Μέσα στο γενικό κλίμα της καταγγελίας εκείνων που οδήγησαν την Ελλάδα στη χρεοκοπία και η Εκκλησία, τόσο η Ιερά Σύνοδος, όσο και επί μέρους επίσκοποι και κληρικοί, είτε προφορικά από άμβωνος, είτε γραπτά, μέσω εγκυκλίων και άλλων κειμένων, δεν φείδονται σκληρών εκφράσεων για να καταγγείλουν την ανικανότητα και τη διαφθορά των πολιτικών και τη γενικότερη κατάπτωση του πολιτικού συστήματος.

Η σημερινή αυτή στάση της Εκκλησίας φαίνεται πρωτόγνωρη. Σε παλαιότερες δεκαετίες, όταν ο κόσμος ήταν διαχωρισμένος σε δυτικό και ανατολικό στρατόπεδο, δηλαδή στις λεγόμενες χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού, στις οποίες η θρησκείες υφίσταντο διώξεις, θεωρούνταν αυτονόητη η αντίθεση της Εκκλησίας στο ενδεχόμενο επιβολής παρόμοιου καθεστώτος. Οι λιγότες φωνές, που επιχειρούσαν τότε να υπενθυμίσουν τις βιβλικές και πατερικές προϋποθέσεις για την κοινωνική δικαιοσύνη, βρέθηκαν στο περιθώριο. Υπήρχαν βέβαια πάντα κάποιοι κληρικοί, οι οποίοι διαχρονικά στην ποιμαντική διακονία τους βρέθηκαν στο πλευρό του ποιμνίου τους, όταν με αγωνιστικές κινητοποιήσεις διεκδικούσε τα δικαιώματά του,³² αλλά και αυτοί αποτελούσαν ισχυρή μειοψηφία, επειδή ακριβώς οι κοινωνικοί αγώνες ήταν ταυτισμένοι με αθεϊστικές ιδεολογίες.

Μόνο μετά την κατάρρευση των καθεστώτων του υπαρκτού σοσιαλισμού φάνηκε να απελευθερώνεται ο κόσμος της Εκκλησίας και άρχισαν δειλά-δειλά να ακούγονται εκκλησιαστικές κριτικές για τον καπιταλισμό και την παγκοσμιοποίηση.³³

³¹ Για τα χαρακτηριστικά της χριστιανικής επανάστασης βλ. *Ψαρουδάκη*, Η χριστιανική επανάσταση, εκδ. Μήνυμα, σ. 40 επ.

³² Χαρακτηριστική περίπτωση ο Μητροπολίτης Σισανίου και Σιατίστης κ. Παύλος. Βλ. συνέντευξή του στον Δ. Ριζούλη, «Φταίμε κι εμείς (οι Ιεράρχες) για την κρίση», www.romfea.gr.

³³ Ενδεικτικά βλ. *Αρχιεπίσκοπο Χριστόδουλο*, ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ 566, 6.5.1999, σ. 8 και Το Ποντίκι 1055, 23.9.1999, σ. 16.

Το ερώτημα που γεννιέται είναι κατά πόσο η σημερινή τακτική της καταγγελίας του πολιτικού συστήματος εκ μέρους των εκκλησιαστικών παραγόντων είναι αποτέλεσμα κάποιας ουσιαστικής επανατοποθέτησης απέναντι στο κοινωνικό ζήτημα και μίας τάσης επιστροφής στη βιβλική και πατερική διδασκαλία, ή μήπως πρόκειται για συγκυριακή συμπεριφορά ηθικής και συναισθηματικής προέλευσης. Ο χρόνος θα δείξει εάν η συμπεριφορές αυτές θα έχουν συνέχεια και αν θα διαποτίσουν τον εκκλησιαστικό οργανισμό σε όλες τις εκφάνσεις του.

Ένας άλλος πειρασμός που εκδηλώνεται από την έντονη αφιέρωση του κύριου βάρους του έργου της Εκκλησίας στη φιλανθρωπία, λόγω των αυξημένων αναγκών μεγάλης μερίδας χειμαζομένων πολιτών, είναι η παραθεώρηση του κέντρου βάρους της αποστολής της Εκκλησίας, που είναι η ομολογία της ανάστασης του Χριστού και η κλήση των ανθρώπων στη βασιλεία του Θεού. Κινδυνεύει δηλαδή η υπέρμετρη ενασχόληση με τα έργα της φιλανθρωπίας να οδηγήσει στον παραμερισμό της κατήχησης, στην περιθωριοποίηση της θεολογίας και στην αναστολή κάθε προβληματισμού για μία ριζική επανατοποθέτηση της Εκκλησίας απέναντι στα προβλήματα της σύγχρονης πραγματικότητας, ώστε ο Λόγος του Θεού να βρίσκει απήχηση στις καρδιές των ανθρώπων του 21^{ου} αιώνα. Απεναντίας, η έντονη δραστηριοποίηση στα έργα φιλανθρωπίας, για τα οποία οι άνθρωποι της εκκλησίας έχουν μακρά εμπειρία και δεν χρειάζονται ιδιαίτερους προβληματισμούς και αναζήτηση καινοτομιών, μπορεί να λειτουργεί συνειδητά και ως επανάπαυση για την αποφυγή δύσκολων διεργασιών, που είναι αναγκαίες για να ξεφύγει ο Εκκλησιαστικός οργανισμός από το τέλμα και να ανοιχτεί σε μία ζωφόρο συνάντηση με το σύγχρονο κόσμο.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι για τον κάθε πιστό και για την ίδια την Εκκλησία η κοινωνική αλληλεγγύη αποτελεί πρωταρχικό καθήκον ως εκδήλωση της αγάπης για τον πλησίον, που είναι εικόνα του Θεού. Η άσκηση της κοινωνικής αλληλεγγύης όμως θα λειτουργεί προς δόξαν Θεού, εφόσον δεν υποκύπτουμε στους ποικίλους πειρασμούς, που αναφύονται κατά την άσκησή της.
